

UN PROIECT CU VIZIUNE INOVATIVĂ: „O ABORDARE CULTURALĂ A CORUPȚIEI. RELEVANȚA PERCEPȚIILOR ASUPRA CORUPȚIEI PENTRU PREVENIREA FENOMENULUI. UN STUDIU CULTURAL COMPARATIV ÎN STATELE ÎN CURS DE ADERARE LA UE, BULGARIA ȘI ROMÂNIA, STATELE CANDIDATE, TURCIA ȘI CROAȚIA ȘI STATELE MEMBRE, GERMANIA, GRECIA ȘI MAREA BRITANIE”

IULIANA PRECUPEȚU

Fiind o problemă ce ocupă, în prezent, o poziție foarte înaltă pe agenda publică, corupția suscită, din ce în ce mai puternic, interesul cercetătorilor. Deși parte a societăților din toate contextele și timpurile, fenomenul a părut că se intensifică în ultimii ani și că ia forme noi în relație cu procesul de transformare a țărilor post-comuniste. Procesul de extindere a Uniunii Europene a adus corupția, în și mai mare măsură, în actualitate. În aceste condiții, au apărut îngrijorări în legătură cu potențialul corupției de a întârzia procesul de lărgire a comunității europene și chiar de a amenința ordinea socială a acesteia. Deși la nivelul UE au fost dezvoltate politici de prevenire și implementate în statele-membre, ele au fost bazate, în general, pe proceduri de implementare de „sus în jos” a unor măsuri legislative și administrative. Acestea nu au luat în considerare, până în prezent, faptul că fenomenul corupției este, într-o mare măsură, determinat de modelele culturale, și că variază în funcție de societate. De la această premisă pleacă proiectul de cercetare „O abordare culturală a corupției. Relevanța percepțiilor asupra corupției pentru prevenirea fenomenului. Un studiu cultural comparativ în statele în curs de aderare la UE, Bulgaria și România, statele candidate, Turcia și Croația și statele membre, Germania, Grecia și Marea Britanie”, care propune o nouă modalitate de tratare a fenomenului corupției. Presentul articol se concentrează asupra obiectivelor, cadrului teoretico-metodologic al cercetării și impactului potențial al acesteia, în încercarea de a sublinia abordarea inovativă a fenomenului de corupție pe care o propune acest proiect.

Organizarea consorțiului și activității de cercetare

Proiectul de cercetare este finanțat prin Programul-Cadru 6 al Comisiei Europene și este coordonat de Universitatea Konstanz din Germania. Consorțiul mai include Universitatea din Tübingen, Germania, Centrul de Strategii Liberale,

Sofia, Bulgaria, Institutul de Cercetare a Calității Vieții (Academia Română), București, România, Universitatea Galatasaray, Istanbul, Turcia, Universitatea din Zagreb, Croația, Școala Națională de Administrație Publică și Guvernare Locală, Universitatea Panteion, Athena, Grecia și Institutul de Studii Sud-Est Europene al Universității Oxford (SEESOX), Marea Britanie.

Durata proiectului este de trei ani, 2006–2008, iar activitățile de cercetare includ elaborarea unui studiu de caz pentru fiecare țară inclusă în studiu, elaborarea unui studiu separat pentru evaluarea măsurilor anticorupție la nivel european și realizarea unui studiu comparativ sintetic pe baza cercetărilor realizate în fiecare țară.

Cadrul teoretic al cercetării

Proiectul propune o abordare culturală a corupției. Din punct de vedere teoretic, concepția cercetării este apropiată de paradigma modernității. La modul general, aceasta explică fenomenul corupției prin prisma evoluției societății și valorilor care caracterizează diferitele stadii de dezvoltare ale acesteia, de la societatea tradițională la cea modernă și postmodernă.

Cauzele și motivele care determină comportamentul corupt sunt considerate a fi, deci, înrădăcinate mai ales în contextele socioculturale persistente în timp. Cultura unei societăți oferă membrilor acesteia un set de cunoștințe în care sunt prezente definiții standardizate pentru situații obișnuite și moduri de rezolvare care sunt potrivite diferitelor situații și acceptabile social. Acest set de cunoștințe, sedimentate ca fiind cultură, comune membrilor societății, formează baza percepțiilor, pe baza cărora acționează oamenii. În situații de schimbare socială, așa cum este cea pe care o presupune tranziția sau cea a procesului de integrare în UE, seturile de valori și credințe ale oamenilor nu mai pot orienta acțiunile acestora, iar schimbările sunt percepute ca alienante. Ca un mecanism de apărare împotriva experiențelor alienante, membrii societății sunt înclinați să rețină conceptele vechii ordini sociale care le pot garanta securitate și un mediu familiar.

Corupția generalizată, prezentă în statele foste socialiste din Europa de Est și în Turcia, poate fi explicată ca un rezultat al unei duble moșteniri: cea a pre-modernismului și cea a contra-modernismului de tip socialist, care încă mai influențează aceste societăți.

Modernitatea este principiul care ghidează UE, prin dezvoltarea și realizarea unor procese raționale și sociale juste în toate domeniile vieții. Acest principiu își găsește expresia în instituțiile europene ale constituției și statului de drept, economiei de piață, o sferă publică cu mass-media independentă și în statul bunăstării.

Modernizarea țărilor din Nordul și Sudul Europei a fost un proces istoric. Cetățenii din țările care aspiră la integrarea în UE trăiesc, într-o anumită măsură, în „lumi sociale” („life worlds”), care nu sunt compatibile cu tipul de cultură care a făcut posibilă modernitatea. Modul de schimbare socială care se realizează prin

transfer instituțional se poate produce printr-un proces tehnologic de sus în jos, în timp ce procesul de modernizare a „lumilor sociale” nu se poate realiza într-o manieră asemănătoare. Modernizarea se produce printr-un proces de învățare autonomă. De aceea, măsurile administrative și politice îndreptate către acest scop trebuie să îmbine proceduri „de sus în jos” cu procese de „jos în sus”, pentru a atinge eficiența. Instituțiile și modelele de comportament trebuie armonizate, în scopul unei susțineri reciproce.

Procesele de schimbare socială pe care le presupune integrarea în UE se confruntă cu o dublă dificultate: cea a ancorării în modelele de percepție existente în conștiința publică și cea de ajustare a lor, astfel încât să îndeplinească noile criterii de raționalitate.

Obiectivele proiectului

La modul general, cercetarea își propune, în primul rând, să identifice modelele culturale care stau la baza percepțiilor asupra corupției în țările incluse în studiu. În al doilea rând, proiectul are ca obiectiv general elaborarea de recomandări pentru măsuri regulatorii și de prevenire a corupției, care să contribuie la aprofundarea proceselor de adaptare și integrare a țărilor candidate și în curs de aderare la UE, la spațiul european lărgit.

Pentru a atinge aceste scopuri generale, cercetarea va porni cu investigarea percepțiilor asupra corupției existente la nivelul factorilor de decizie din domeniul politic, juridic, economic, precum și al societății civile, mass-media și poliției, în diferitele țări incluse în studiu. De asemenea, vor fi descrise și explicate modelele culturale care stau la baza percepțiilor asupra corupției, pentru a identifica acele caracteristici culturale specifice care încurajează corupția.

Descrierea diferențelor și similarităților care caracterizează modelele culturale ce generează comportamente corupte, în diferitele țări incluse în studiu, va avea, probabil, ca rezultat, sublinierea implicațiilor pe care diferitele contexte culturale le au, pentru actorii cu atribuții în lupta anticorupție la nivel național și european.

În ultimul rând, va fi investigată relația dintre politicile instituționalizate de prevenire a corupției de prevenire „instituționalizate” a corupției și modul în care acestea sunt percepute în „practica cotidiană” și va fi evaluat modul în care țările candidate și statele membre ale UE tratează problema corupției.

Patru criterii orientează demersul proiectului, cel al responsabilității politice, legalitatea/legitimitatea, eficiența și eficacitatea.

Prin investigarea relației dintre rolul sferei publice și cel al sferei private în prevenirea și combaterea corupției va fi urmărit principiul *responsabilității politice* (*political accountability*). De asemenea, în interiorul cadrului oferit de modernizare și europeanizare, proiectul analizează măsura în care instituțiile existente oferă o bază legală suficientă pentru măsurile anticorupție și modul în care această bază poate servi la *dezvoltarea (creșterea) legitimității* și acceptării acestor eforturi, prin

canalizarea conduitei individului în viața de zi cu zi a societății. Identificarea modalităților de alocare optimă a responsabilității și creșterea a gradului de legitimitate a măsurilor anticorupție pot conduce la creșterea *eficienței* măsurilor anticorupție. În același timp, o evaluare a efectelor generate de regulile UE, a sistemelor naționale dezvoltate pentru a contracara corupția și a măsurilor anticorupție inițiate de ONG va permite o apreciere a *eficacității* eforturilor anticorupție, pe baza unui indice al corupției, dezvoltat în decursul studiului.

O atenție deosebită este acordată, în interiorul proiectului, rolului pe care mass-media îl deține într-o societate democratică.

Democrația presupune luarea deciziilor în acord cu reguli instituționale stricte și vizibilitatea acestora pentru sfera publică. În condițiile în care corupția apare în spatele ușilor închise, media constituie garanția principiului vizibilității și, de asemenea, are un rol-cheie în determinarea modului în care corupția este percepută. Proiectul își propune să sprijine integrarea sistematică a media în politicile și măsurile de prevenire a corupției, la nivelul statului și societății civile. Pornind de la această premisă, proiectul investighează maniera și măsura în care corupția este prezentată în mass-media și funcția pe care o îndeplinește aceasta în formarea unei sfere publice și a societății civile care să contribuie la capacitatea societății de a controla problema corupției.

Deși acesta este un principiu general pozitiv promovat de proiect, chiar și rolul media poate diferi, în funcție de contextul social. În condițiile unei societăți în care democrația se află, încă, în consolidare, iar instituțiile răspund, mai degrabă, unor presiuni exterioare, cum sunt acelea exercitate de mass-media, rolul acesteia poate fi și unul negativ. O evaluare în funcție de context rămâne ideea directoare a aplicării proiectului.

Grounded theory

Cercetarea se îndepărtează de paradigma dominantă din știință și abordează problema corupției pe premise etnometodologice. Ideea de bază este aceea că, în diferitele contexte socioculturale, se operează cu definiții ale corupției care sunt ancorate în modele culturale ce descriu situații „normale” și pe care actorii sociali le aplică în mod automat. Acestea nu pot fi surprinse prin intermediul cercetării de tip cantitativ, care investighează opinii. Ele pot fi descoperite pe baza unei abordări de „jos în sus”, prin reconstruirea semnificațiilor pe care oamenii le atribuie corupției. Cercetarea nu are ipoteze, ci pornește de la date empirice, pentru a construi propria teorie.

Metodele de cercetare sunt analiza de conținut a documentelor și interviuri realizate cu reprezentanții a șase grupuri-țintă: politic, economic, justiție, poliție, media și societatea civilă. Documentele ce vor fi supuse analizei, în scopul identificării conținutului latent și manifest al acestora sunt protocoalele de dezbateri parlamentare, verdictele ale curților de justiție, documentele ale poliției care conțin informații despre investigarea și acuzarea cazurilor de corupție, știri,

reportaje, talk-show-uri, declarații și strategii ale ONG implicate în lupta anti-corupție și declarații publice formale și informale, în legătură cu corupția, ale grupurilor economice.

Impactul potențial al proiectului de cercetare

Prin investigarea multidimensională a modelelor de percepție a corupției care sunt determinate sociocultural, proiectul încearcă să ofere o perspectivă integrată, care să contribuie la dezvoltarea sferei publice europene. Rezultatele cercetării, referitoare la eficiența măsurilor anticorupție, vor fi diseminate către decidenții în domeniul politicilor sociale, autorități, experți care sunt implicați în implementarea politicilor anticorupție. Studiul modelelor de percepție, care formează baza fenomenului, permit stabilirea „semnificației și impactului valorilor” asupra corupției și măsurilor anticorupție.

Studiul interconectărilor și interrelațiilor între diferite contexte culturale în care asemenea valori există oferă o perspectivă integrativă pentru o strategie europeană integrată.

Este de așteptat ca proiectul să producă rezultate ce pot fi utilizate pentru a îmbunătăți politicile naționale și internaționale în domeniul corupției. Prin cunoașterea modelelor culturale ce stau la baza percepțiilor asupra corupției și comportamentelor corupte, rezultatele obținute prin cercetare pot fi integrate în strategii care să țintească mentalitățile, prin promovarea unor procese de educare.

Este de așteptat, de asemenea, ca proiectul să evidențieze disfuncționalități care produc o slabă transparență a procesului de decizie, bariere în dezvoltare și instabilitate socială și politică. De asemenea, va sublinia modul în care corupția poate contribui la adâncirea decalajelor economice și culturale între țările candidate și în curs de aderare și țările UE. Înțelegerea interdependenței între percepțiile asupra corupției, valorile etice și sociale și comportamentul economic și politic va reprezenta o contribuție importantă a proiectului la înțelegerea fenomenului corupției.

În ultimul rând, proiectul va demonstra în ce măsură eforturile de introducere a *acqui*-ului comunitar de sus în jos ca impunere de norme sunt apreciate ca o îmbunătățire substanțială în diferitele țări incluse în cercetare.

Cercetarea va fi realizată în România de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române. Titlul sub care se desfășoară proiectul este „Aspecte culturale și instituționale ale corupției în România”.

În mod specific, cercetarea încearcă să răspundă următoarelor întrebări: 1. Care este imaginea asupra corupției în cele șase grupuri-țintă? 2. Care sunt modelele culturale și stereotipurile care stau la baza percepției corupției? 3. Există o relație între aceste modele culturale și măsurile instituționalizate de prevenire a corupției? 4. Există bariere culturale în calea unui mod eficient de a lupta împotriva corupției? 5. Cum pot fi eficientizate măsurile de prevenire și combatere a corupției în România?

Două studii de caz vor fi realizate, care vor încerca să surprindă două fațete ale fenomenului: corupția în domeniul finanțării partidelor și corupția legată de marea privatizare.

Putem concluziona spunând că acest proiect introduce o nouă viziune asupra corupției, viziune care este, în mare măsură, inovativă și care, probabil, va completa abordările cantitative ale fenomenului cu o abordare diferită de acestea și, în mare măsură, novatoare.

BIBLIOGRAFIE

1. University of Konstanz, *Crime as a Cultural Problem. The Relevance of Perceptions of Corruption to Crime Prevention. A Comparative Cultural Study in the EU-Accession States Bulgaria and Romania, the EU-Candidate States Turkey and Croatia and the EU-States Germany, Greece and United Kingdom. Description of work*, 2005.

2. Ioan Dorinica, Banciu Dan, Rădulescu M. Sorin, *Corupția în România. Realitate și percepție socială*, București, Editura Luminalex, 2005.